

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Opvs De Iudiciis Divinis, Qvae Devs In Hoc Mvndo Exercet

Accessit index concionatorius in omnes totius anni dies Dominicos &
Festos, ab ipso Auctore confectus

Stengel, Georg

Ingolstadii, 1651

Capvt XI. Terra hominis gratiâ creatæ situs, quies, rotu[n]dias,
inæqualitas, venustas & feracitas, laude & admiratione digna.

urn:nbn:de:hbz:466:1-45686

Prò dij immortales, in aqua nunquam credidi voluptatem inesse tantam!

C A P V T XI.

Terra, hominis gratia creata, situs, quies, rotunditas, inaequalitas, venustas, & feracitas, laude & admiratione digna.

Tertium, inter elementa, locum terra possidet, de qua nos sumus, tanquam communi omnium matre; cuique, non iam cum Bruto illo Romano, sed cum sanctis viris, originis nostræ memores, osculum sepe ferre deberemus, nos ipsos ita alloquentes: *Pulvis es, & in puluerem reverteris.* Sed sunt non pauci, qui etiam hic inueniunt, quod Aristarcho dignum arbitrentur, similes ijs, qui Homeri versus acephalos, id est, capite, vel cauda diminutos excerpunt, tam multa alia integra pulchrâque prætermittentes. *Idem enim faciunt, ait Plutarchus, qui de paucis vitæ malis queruntur, dissimulatis tot commoditatibus.* Quod vitæ humanæ vniuersim, id etiam terræ conuenit. Spinæ & tribulos quidam tantum in oculis habent, hinc punguntur. Alij etiam rosas & violas intuentur, & vulnera spinis facta inungunt oleo rosarum. Quanquam & alij errant, qui omnia, in terris, plena existimant floribus esse oportere, & quidquid calcant, rosam fieri volunt. Tutissimi vtique eunt, qui media incedunt via, & dura mollibus, alta planis, amara dulcibus temperata contemplantur. Nam, & qui spinas tantum sentiunt, eiulant: & qui rosas tantum attingunt, luxuriant. Qui autem in diuinæ veritatis arcana penitus intrant, in vtrisque artes Moderatoris, laudisque maximas perspiciunt, canuntque identidem: *misericordia Domini plena est terra.* **VERE DICIMVS, IVRATI DICIMVS.** Sic laudantium plenus est chorus. Cyrus rex Persarum, teste Xenophonte, tantum in hominum animis excitare potuit desiderium præstandi ea, quæ essent ipsi gratæ: ut omnes ipsius arbitrio regi perpetuo cuperent. Tot nationes, ut ex eo ipso penderent, effecit; quot etiam enumerando percurrere fuerit operosum; quacunque scilicet ex parte à regia quis ordiatur; siue ad ortum, seu occasum, siue ad septentriones, seu meridiem. Idem desiderium longé-

T.

Liu. lib. 7.

Gen. 3. 19.

Plutarch. in Moral.

Psal. 32. 6.

Xenophon. lib. 1. de Cyri Instit.

Psal. 112. 3.

II.

2. Reg. 2. 8.

Psal. 49. 12.

Psal. 113. 15.

Eccl. 5. 1.

Eccl. 5. 8.

Psal. 8. 2.

Psal. 47. 5.

Psal. 56. 6.

Psal. 65. 1.

Prou. 3. 19.

Isa. 49. 13.

Dan. 3. 74.

Apud Athen.

lib. 4. Dipno-

soph. Victor.

5. Var. c. 20.

III.

longēque maius excitat sapientissima DEI bonitas; vnde plurimum est a solis ortu vsque ad occasum, laudabile nomen Domini.

Agmen ducat Anna cantatrix, quæ terram, cum fundamentis suis, & à Domino, & Domini esse, præclara illa Oda prædicauit: *Domini sunt cardines terre, & posuit super eos orbem.* Et quamquam hoc præclarum opus artificis est, tamen id quodammodo cum homine diuisit. Nam idem, qui dicit, *meus est orbis terra, & quæ fecit calum & terram,* etsi vbique est, neque vllò excludi loco potest, tamen terram videtur potius fecisse in hominum habitationem. Quocirca mox subiungitur: *Calum cali Domino; terram autem dedit filijs hominum.* Illis enim necessaria est, illis data est ad vtilitatem; illis ad amœnitatem. Inde, ex humili statione, in alto venerari debent diuinam maiestatem. Qua de causa Ecclesiastes ait: *Deus in calo, & tu super terram: idcirco sint pauci sermō tui.* Quæ enim in alto habitat, videt omnia, quæ infra se fiunt; & que ita è calo exsplendescit, vt ostendat, se neque terris deesse. Quamobrem idem Ecclesiastes ait: *Vniuersa terra rex imperat seruenti.* Hinc illæ à rege laudes: *Domine Dominus noster, quàm admirabile est nomen tuum in vniuersa terra! Laus tua in fines terra. Et in omni terra gloria tua. Iubilate Deo omnis terra.* Ita ad citharam parens. Filij eius autem vox est: *Dominus sapientia fundauit terram.* Et Isaias: *Laudate cali, & exulta terra, jubilate montes laudem.* Et tres pueri: *Benedicat terra Dominum: laudet, & superexaltet eum in secula. Benedicite montes & colles Domino: laudate & superexaltet eum in secula.* Atque, vt sexcenta talia prætermittam, quanti terram facit Menander, in Nauclero, in hunc modum loquens?

*O charissima terra mater, quàm mortalibus
Mente non captis admodum veneranda es possessio?
Itaq, fundum a patre relictum si quis adeptus
Abliqui, eum par est ad extremum vsq, vitæ nauigare,
Ac terra nunquam insistere, vt sentiat,
Cui bono à maioribus accepto non pepercerit.*

Sed facis fuit hætenus progredi. Vtteriùs progressi ceciderunt, in terram colli. Stetissent, si terram coluissent, more colonorum, inquam, stiuā eam, non arā coluissent. Nam tanti, apud eos, Tellus fuit, vt, siderum & cælestis patriæ obliti, eam adorarent.

Ter. 109

Terram quidam è vobis, ait Arnobius, quòd cunctis sufficiat ani-
 mantibus victum, matrem esse dixerunt magnam. Eandem hanc alij,
 quòd salutarium seminum frugem gerat, Cererem esse pronuntiant.
 Nonnulli autem Vestam, quòd in mundo stet sola, ceteris eius partibus
 mobilitate in perpetua constitutis. Quod si ratione profertur & asse-
 neratur certa, trina pariter numina, vobis interpretibus, nulla sunt:
 non Ceres, non Vesta deorum esse computabuntur in fastis; non ipsa de-
 nique mater deum, quam Nigidius autumat matrimonium tenuisse
 Saturni, dearecte poterit nuncupari: siquidem unius terra hac sunt
 omnia nomina, & his sola pradicacionibus indicatur. In terra, & cum
 terra inulea atque præclara beneficia accipimus, sed dator est
 DEVS, non DEA, quæ nulla est; neque summum illud & sublime
 bonum in terris est quærendum; quia quidquid terra propinat,
 caducum est; cuius bonis vti, non frui debemus, qui nati sumus, vt
 diuinitate fruamur. *Hac via est, quam Philosophi quarunt,* ait La-
 ctantius, *sed ideo non inueniunt, quia in terra potius, vbi apparere*
non potest, quarunt. Quos sequuntur homines terreni, hoc est,
 terram cælo præferentes; qui in fluxa hæc inhiant, more bestia-
 rum. Quibus terra scandalum est, dum scabellum esse deberet;
 aut fulcrum: quo ad cælum scandunt, quicumque hominem carne
 non metiuntur. Pulchra homini ante oculos posuit DEVS, vt, ijs
 in victimam oblati, pulchriora mereretur adipisci. *Qui si deli-*
catu magis ac tener in hac vita fuerit, quam ratio eius exposcit; si,
virtute contempta, desiderijs se carnis addixerit, cadet & premetur in
terram; ait Christianus Cicero. *Sin autem (vt debet) statum suum,*
quem rectum recte sortitus est, & prompte constanterque defenderit;
si terra, quam calcare ac vincere debet, non seruerit, vitam merebitur
sempernam.

Arnob. lib. 3.
 contr. Gent.

Lactant. li. 6.
 Instit. cap. 8.

Idem La-
 ctant. de
 opific. Dei.
 cap. 20

IV.

Hac ipsa de causa, loco infimo, creata est terra, vt quamuis
 utilis, quamuis coloribus picta, quamuis auro argentoque pre-
 ciosa, tamen, etiam in animo nostro, infimum locum obtineret.
 In compendio dicam. æstimanda est, non adoranda. Vt æstime-
 tur, multa exhibet emolumenta; plurima tamen etiam metuen-
 da, ne cælo anteferatur: vt adeo, illa ipsa, quæ in ea metuuntur,
 feruant ad nostram vtilitatem. Sed, ne Conditore ingrati simus,
 vel obiter expendamus ea, quæ indidem Sanctos in Dei laudes
 rapue-

S

rapue-

rapuerunt, insuper etiam potentiam magnificentiamque opificis terra laudat, suspensa ingens moles, pilæ instar, in medio æris, & totius vniuersi. Qui situs etsi est naturalissimus, tamen eo magis parit admirationem, quia tantum terre pondus sine alio volat, sine branchijs & brachijs natat; nec sursum in aqua, nec deorsum in aura tendit, sed subsistit immobile astrictum sua grauitate; vt centrum decet, circa quod aqua, aër, æther, sidera mouentur; quin & homines, nunquam in vna sede morari sustinentes. Quiescentem in mediõ liquidorum elementorum terram, & mole sua se sustententem, quis non miretur? Teste Ruffino, Alexandria, in templo Serapidis, quadriga ferrea, nulla basi suffulta, nullis catenis gestata, in libero aère suspensa, magnum intuentibus stuporem iniecit, & diuinum quoddam prodigium vulgõ esse putabatur. Cecidit tamen illico, & con fractum est totum opus, vbi quidam seruus DEI, ad tollendam diuinitatis idololatricam opinionem, magnetem è fornice sustulit. Plinius tradit, ex solido magnete Dinocratem Architectum, Alexandria, Arsinões templum concamerare inchoasse, vt in eo simulachrum eius è ferro, in aère, pendulum videretur. Et venerabilis Beda memorat, inter cetera mundi miracula, equum Bellerophontis ferreum, inter duos magnetes, eo artificio fuisse libratum, vt in medio aère, sine fulcro, pendulus, expansisque alis, quasi volitans videretur. Similia de columba Archita, deq; Aquila Regiomontani scribuntur, quæ sola vi magnetica fieri potuerunt. Nam quæ de Machometi sepulchro narrantur, fabulosa esse ostendit, in sua peregrinatione Hierosolymitana Illustrissimus Princeps Raziuis. Multo que magis fabulosa sunt, quæ Thalmud Hebræorum refert de Ieroboam, quem asserit, vitulos aureos magnetes, ad hominum deceptionem in aère suspendisse. Quasi aurum æquè ac ferrum à magnete trahatur. Inimò quàm id in ferro difficile, ac penè aduicibile sit, ingeniosis rationibus, ostendit noster Athanasius Kircherus. Ea tamen, quam ipse subjungit, arte, pulcherrimum in aère volantem Cupidinem, mihi Augustissimus Imperator Ferdinandus III. Ratisponæ, in Comitijs, Anno 1641. monstrauit, oculis & admiratione dignissimum spectaculum, quod etiam maximos Imperij satrapas rapuit. Ita opera manuum hominum magni

1. dil. dom. A
300. 1100.

S. Basil. lib. 1.
Hexaem.

Ruffin. lib. 2.
hist. Eccl.
cap. 23.

Plin. lib. 34.

Ven. Beda.
lib. 3. de nat.
rer. lib. de 7.
mundi mirac.

Thalmud.
Tract. Sane-
drin. c. hegel.

Athanas.
Kircher. lib. 2.
art. mag. part.
4. probl. 6.

magni facimus. An non pluri is est sciendus, qui *appendit tribus digitis molem terra, & libranit in pondere mores, & colles in statera?* Volat, natat, sine conatu; hæret, sine magnete, ponderosa terra, in medio liquidorum elementorum. Quæ stabilis est, quia fundamentum est; quiescit, quia caderent ædificia, si ipsa moueretur; non cedit loco, quia nihil eò recideret, vnde in altum mittetur, cum tamen Scriptura dicat: *Qui in altum mittit lapidem,*

Isa. 40. 12.

S. Basil. hom. 1. Hexæm.

Eccli. 27. 28.

super caput eius cader. Ipsa etiam volucres tranantes aëra leni Remigio alarum, celeri vertigine terræ Abreptas gemerent silvas, nidisque tenella Cum sobole. Sic igitur terra concreto corpore pondus Constitit atque omnis mundi quasi limus in imum Confluxit gratis, & subsedit funditus, ut fax. Inde mare, inde aër, inde ather ignifer ipse.

Lucret. lib. 5.

Potuisset terram moueri, & minore fortasse negotio, si non minore commodo; sed maluit sapientissimus Opifex, ut immensa illa æalorum corpora, quotidie circa illam, per immensa spacia, rotarentur: quia *hic elucet*, ait Tycho, *incomprehensibilis Dei opificis imperscrutabilis sapientia, & potestas, qui cali corporibus tam vastis, omni cogitatione celeriore motum, eundemque simul, & uniformem, & diuisum, duplicemque, attribuere & voluit, & potuit.* Itaque Gilbertus, & alij, qui terræ vertiginem tribuerunt, fecerunt id, more laborantium vertigine, quibus, quia cerebrum turbatum est, stantia in gyrum verti videntur. Quamobrem etiam Perpendicularium inconstantia ab Alexandro Calignono, nobili Delphinato excogitata, à Petro Gassendo commentario exornata, à Ioanne Caramuel Lobkov vix examinata, falsa reperta est. Putarat enim, *quouis die perpendicularium sic excurrere à Borea in Austrum, & recurrere ab Austro in Boream, ut ad litem Austrinum perueniat in ipso meridie, ac in media nocte: Ad Boream verò hora sexta tam matutina, quam vespertina.* Nihil aliud obtinuit iste motus, quam ut Mathematicos non sineret quiescere, donec & terram, & perpendicularium quiescere deprehendissent. Nimirum *oritur sol, & occidit, terra autem in æternum stat;* nec eam poterit loco mouere vl-

Prodijs Lo-
nanij An.
1643, pag. 303.

Eccl. 1. 4. 5.

lus Archimedes, quamuis omnes artes, vires, machinasque suas impendat.

V.

Illud quoque in situ terræ, ad hominum vtilitatem necessarium, admirationem meretur, quod, cum sua gravitate, in finimum locum, ipsique adeo etiam aquæ subesse expetat, & verò etiam, a quis, ab initio, tota fuerit cooperta; tamen, iubente DEO, contra naturæ indolem, extra aquas emerferit; ita, vt quodammodo super aquas fundata, firmataque esse, ac dici posse videatur. Quo respiciens Propheta, de orbe terrarum ait: *super maria fundauit eum, & super flumina preparauit*; & alio loco: *Qui firmavit terram super aquas*. Quod non rectè quidam voluit valida ventorum immissione factum, vt contigit in aquis diluuij desiccandis, quando

Psal. 23. 2.

Psal. 135. 6.

Gen. 8. 1.

Exod. 14. 21.

Dominus, *adduxit spiritum* (id est, ventum siccum, vt exponit Lyranus) *super terram, & imminuta sunt aqua*; & quando via, per mare, transituris Israëlitis exsiccata est. Ingens fuisset miraculum, vno die, à vento tantam vim aquarum exsiccari, miraculum autem, sine magna necessitate, ponendum non est, vt quidam ratiocinantur. Quæ tamen ratio me tantopere non moueret, quia etiam, *cum extendisset Moyses manum super mare, abstulit illud Dominus, flante vento vehementi, & vrente, tota nocte, & versit in siccum: dimisq; est aqua*. Si ibi vna nocte id fieri potuit, cur non etiam vno die hic? quantumuis tertio die, discooperta sint plaga terrarum. Illud maius apud me pondus habet, quod, tertio die,

Gen. 1. 9.

non dixerit DEVS, exsiccantur, sed, *congregentur aqua, qua sub calisunt, in locum vnum: & appareat arida. Et vocauit Deus aridam, Terram, congregationesque aquarum appellauit maria*. Collectæ ergo sunt aquæ, non dissipatæ in aërem. Quæ collectio etiam non facta est condensatione, qua aquæ aliquid quidem loci relinquunt; non tamen propriè congregantur. Quanquam credibilior hic est modus, quam prior. Poterant enim prius aquæ fuisse subtiliores, quales nunc sunt pluuiiales; aut etiam his tenuiores, nempe qualis est vapor, aut nebula caliginosa; cum ipsa diuina sapientia dicat: *Et sicut nebula texi omnem terram, & apud Iob, cum ponerem nubem vestimentum eius, & caligine illud, quasi pannis infantie, obuoluerem*. Talis ergo vel vapor, vel aqua, si totam terram operuit, vtique postea minorem locum occupauit, crassata in salum mare, ac spissum hu-

Eccli. 24. 7.

ob. 38. 9.

sum humorem. Quæ sententia, si de nebula & nube intelligatur, cogitandum est, terram initio factam fuisse,

Non alia longè ratione, ac sæpe videmus,

Aurea cùm primùm gemmantès rore per herbas

Matutina rubent radiati lumina solis,

Exhalantque lacu nebulam, fluviique perennes:

Ipsa quoque interdum tellus fumare videtur.

Omnia quæ sursum cùm conciliantur in alto,

Corpore concreto subtexunt nubila calum,

Lucret. lib. 5

Verùm hæc opinio abít à ventorum proprietate. Etsi enim vapor, & nebula, vt nubes re ipsa sint aquæ, ob tenuitatem tamen suam, non solent aquæ nomine vocari. Quando ergo dictum est: *Congregentur aquæ*, eiusmodi aquæ congregatæ sunt, vt earum congregationes, non vapores, non nebula, non nubes, sed maria appellarentur. His aquis priùs non nebula vera, sed velut nebula aut nube circumfusa, terra tegebatur. Quare, vt mundi Machinator terram aquis liberatam, hominibus ad habitandum præpararet, terram, quæ sub aquis circumquaque æqualis erat, omnipotenti virtute sua reddidit inæqualem, eiusque & exteriorem figuram immutauit, & viscera grandibus lacunis interruptit. Itaque

Sidebant campi, crescebant montibus altis

Ascensus: neque enim poterant subsidere saxa,

Nec pariter tantundem omnes succumbere partes.

VI.

Gen. 1. 9.

Lucret. loc. cit.

Seu, vt facer vates psallit: *Ascendunt montes, & descendunt campi in locum, quem fundasti eis.* Quemadmodum ergo, ante tertium creationis diem, terra erat adobruta aquis, & *abyssus sicut vestimentum amictus eius, super montes stabant aquæ* (adeò multæ atque altæ erant) ita *ab increpatione tua fugient* (aquæ) ait idem vates, *à voce tonitruui tui formidabunt.* Vox tonitruui, hoc est, potentissima erat: *Congregentur aquæ, quæ sub calo sunt, in vnum locum, & appareat arida.* Hac voce dirupta est terra, & immensas quædam effecit, tum intra, tum extra se, cavitates, aggeresque, jecit; vt & moles essent fluctibus oppositæ, & fossæ, ac profundiores aluei, in quibus aquæ priùs, per oranem terræ superficiem vndiq; æqualiter diffusæ, tanquam in vasis amplissimis, reciperentur; altioresque terræ montes, cumulos, & campos denudatos relinquerent.

Psal. 103. 6.

rent. Illæ enim, quasi præ formidine, in fugam versæ, statim in locum sibi à Numine paratum confluxerunt; vnde sine eius nutu non excurrunt. Qua de causa ibidem dicit Propheta: *Terminum possidisti, quem non transgredientur, neque conuertentur operis terram.*

Idem Lucret.
ibid.

*His igitur rebus retractis, terra repente,
Maxima quæ nunc se Ponti plaga cerula tendit,
Succidit, & salso suffudit gurgite fossas.*

VII.

Eccles. 1. 7.

Prou. 8. 29.
Ierem. 5. 22.
Iob. 38. 8.

Non enim illis subscribendum arbitror, qui censuerunt, aquas, vt terram detegerent, minùsque extenderentur, ad Conditoris vocem ac mandatum, ita refugisse, vt in celsissimam altitudinem intumescerent; adeò, vt etiam nunc terram altitudine excedant. Si quidem omnia flumina, tandem intrant in mare; quæ cum per inferiores terræ partes semper ad ima decurrant, necesse est, mare non modò non celsius, sed terræ longe depressius humiliorque esse. Aiunt quidem diuinæ litteræ, Deum posuisse legem, terminos, & præcepta aquis, & vectes, ac ostia, ne transirent fines suos. His tamen testimonijs non conficitur, aquas, postquam non ampliùs efficiunt propriam spheram terræ proximam ac superextensam, nunc adeò super altitudinem terræ elatas esse, vt, nisi diuina vi coercerentur, facillè, & suapte natura, erumperent, totàmque denuo cooperirent. Licet enim naturales inclinationes creaturis ratione, immò & sensu carentibus à Deo indite, in diuinis libris subinde *leges* (non essentialiter, sed participatiue quodammodo) vocentur, non est tamen credibile, tales leges naturalibus rerum inclinationibus perpetuò aduersantes, fuisse datas. Alioqui mare, contra propriam naturam & inclinationem, perpetuo miraculo eleuatum deberet contineri, ne ad inferiorem locum, sua grauitate efflueret. Quod in cõcauis terræ sinibus collocatum non facit. Ascenderet, si exiret.

Ita S. Thom.
1. 2. q. 90. a. 1.
ad 1.

VIII.

Secta igitur in variòs sinus est terra, & aquæ ipsæ diuisæ sunt, in lacus, amnes, fluuios, & maria; tametsi congregatæ dicantur *in vnum locum*; in specie, non numero vnum scilicet; seu in vnius generis locum, quod idem est, ac si dictum esset, congregentur aquæ in loca terræ humiliora. Ita eum nos locum intelligere cogunt, multa maria, in diuersis terræ tractibus separata:

quæ

quæ quidem omnia ferè cum Oceano conjuncta quodammodo videntur; attamen mare Caspium vndique est conclusum; & in Palæstina, circa regionem Sodomorum & Gomorrhæorum, mare quoque illud, in quod sese infundit Iordanes, quod Scriptura *salsissimum* appellat, ab Oceano prorsus est diuisum. Sicut & stagna, & lacus plurimi, cum Oceano non junguntur, nisi fortè per occultos subterraneosque terrarum meatus, per quos aquæ maris iterum ad fontes, & ad locum, unde exeunt, flumina reuertuntur. Quam ob causam, in Genesi, non dicitur, *congregationem*, sed *congregationes aquarum appellauit maria: & maria, non mare*, multa eiusdem generis loca receptaculaque aquarum nominauit, vt eruditè annotauit Torriellus.

Ex his de situ, quiete, ac diuisione, diuulsioneque terræ disputatis, quæ necessaria sunt, ad hominum in ea habitationem, etiam pulchritudo illius enitescit, quam illi conciliat rotunditas, varietas, fæcunditas. Figura enim terræ est rotunda, hoc est, vt perfectissima, ira & elegantissima, quam projecta in Lunam umbrâ eclipses ostendunt; & testantur, qui ex Hispanijs, occasum versus, soluentes, immensis itineribus, ad incognitas mundi partes, cursum solis, imitati, per hemisphærium huic nostro suppositum, semper recurua viâ, nauigauerunt. Illi enim, per Orientales insulas, tandem, toto terrarum orbe emenso, trium annorum spatio, ad idem Hispaniæ littus, vnde exierant, redierunt. Quia verò non est alia aquæ, alia terræ sphæra, vt tamen contendit Paulus Burgensis, sed vnus efficitur ex vtroque elemento globus, in quo terra aquis longè est maior, & cuius centrum est idem cum centro vniuersi; idcirco mira quædam vel ex ipsis aquarum ductibus, & tractibus terrarum varietas existit. Fluij enim veluti quædam venæ campos interfecant, & riui gratissimo aspectu prædistingunt; nihilque est aspectu iucundius, quàm, ex alta arce, aut monte, tanquã fimbriata peristromata, regiones subpatentes fluminibus discriminatas intueri. Quod vel in exiguis his Mathematicorum globis agnoscere possumus, in quibus illi Europam, Asiam, Africam, Indiam, & totum hunc terrarum orbem, cum lacubus, amnibus, & ipso Oceano delineatum depictumque curiosorum oculis consueuerunt representare.

Sed

Eccles. 1. 7.

Augustin.
Torniell.
Mundi die 3.

IX.

Paul. Burg.
super c. 1. Ge-
nes. addit. 1.

X

Sed longè inferior est imago veritate. Si quis te curru igneus cum Elia, aut bonus genius cum Habacuc in sublime, supra terras, attolleret, vnde oculis tuis totæ sese subijcerent nationes, longè jucundiora videres, quàm tibi proponit in tabula penicillus. Quanta inde tibi varietas, amœnitas, latitudo apparet? Hinc camporum in infinitum patentium fusa planities. Hinc montium magnis & niualibus surgentium jugis erecti in sublime vertices. Inde dejectus fluminum, & ex vno fonte in orientem, occidentemque defusi amnes: vel summis cacuminibus nemora nutantia. Aliunde varij vrbiū situs, & seclusæ nationes locorum difficultate. Quarum alia se in erectos subtrahunt montes; alia ripis, lacu, vallibus, palude circumfunduntur. Nec non adjecta cultu seges; & arbuta sine cultore fertilia; & riuorum lenis, intra prata, & amœnissimus discursus; & littora in portum recedentia; sparsæque tot per vastum insulæ; quæ interuentu suo, velut gemmæ, maria distinguunt. Nec ipsa te formidabilis aliqui aquarum immensitas non oblectaret. Ex alto tibi ostenderetur vinculum terrarum Oceanus, continuatio gentium, triplici sinu refulgens, & ingenti licentia exaltuans; mediòque rursus in mari nitentes ignium faces nocturno tempore: interdum autem, quietis, & sine vento fluctuantibus aquis, immani, & fidem excedenti magnitudine terrentia animalia, aut animalibus similia simulachra: quædam graua, & alieno se magisterio mouentia; quædam velocia, concitatis perniciores remigijs; quædam haurientia vndas, & magno præternauigantium periculo, totos fistulis fluuios efflantia. Aqua enim spiritu acta, quasi per diaberec, siphonum modo, emicat. Aspiceres indidem nauigia, quas non nouere, terras quærentia. Aspiceres nihil humanæ audaciæ intentatum. Spectares vtrumque Oceani litus, & mare tanquam hospitium fluuiorum, fontem imbrium, deriuationem alluuiorum, inuentionem comæatum; cingulum terræ, quo sibi distantes populi copulantur; limitem hostium, quo præliorum remouentur pericula; liquidum murum, quo barbaricus furor clauditur; subsidium in necessitatibus, refugium in periculis; gratiam in voluptatibus; salubritatem valerudinis; separatorum conjunctionem; itineris compendium; transfugium laborantium; sibi-

fidium

fidium vectigalium; sterilitatis compensationem; deniq; etiam formidinem audacissimorum; laboris officinam; sedem tempestatum; patriam naufragiorum, theatrum tragœdiarum. Quorum spectaculorum tristitiâ ipsâ lætareris. Siquidem

Suaue, mari magno, turbantibus æquora ventis,

E terra magnum alterius spectare laborem:

Non quia vexari quæquam est jucunda voluptas,

Sed quibus ipse malis careas, quia cernere suaue est.

Lucret. lib. 5.

Ad hunc modum quidam terras, aquis discriminatas, sunt eum voluptate, contemplati, & verò etiam accensi ad amandum terræ marisque Conditorem. Terra situm considera, inquit Theodoretus, & multiformem eius speciem. Nec enim omnia vel supina, vel plana, aut etiam ardua sunt, sed in montes, silvas & campos tota terra diuisa est. Videas enim, in patentissimis campis, colles in altum surgere; inter montes autem medios, loca prona & plana maris sinus forma sua referre. Sed & ipsos montes, in hominum usus & utilitatem rerum, Conditor distribuit: quos dum vallium precipitijs discrete, hibernis & niualibus aquis meatus struxit, vel alneos; tum hominibus quoque, in iniquis & asperis locis, faciles viarum semitas extendit. Præterea montes quidem fabrorum arti materiam exhibent, campi verò montium cultoribus frumenti copiam & usum retribuunt. Sed & situs ille varius non alio modo, verum etiam intuitum oculos, mirificè delectat. Quæ enim vnâ & eandem formam habent, mox satietatem sui pariunt. Dic ergo mihi, quisnam sit, qui hæc tam pulchrè disposuit? qui tantis facultatibus hæc instruxit, ut tot annorum euolutiones thesaurum hunc non potuerint consumere? quis item ille sit, qui ea, quæ in rerum natura fiunt, firma & immota conseruat?

XI.

Theodoret.
serm. 1. de
prouid.

Amœnitatem hanc terræ multò facit amœniorem eius fertilitas & frugifera beneficentia. Nam quia pecora nobis, pecoribus gramina seruiunt, natura eam herbescente viriditate elegantissimè vestit; virorémque istum mira florum, pomorum, ceraforum, aliorumque fructuum varietate aspergit, ut veluti Phrygio opere distincta, aut picturato peristromate decorata videatur. Sic nihil nobis in terra deest, dum illa liberaliter venusta, & pariter venuste est liberalis: ut huic vni rerum natura partium propter

XII.

Plin. lib. 2.
cap. 63.

T

eximia

*eximia merita cognomen indiderimus materna venerationis, Plinio teste. Omnia ad hanc concurrunt fertilitatem. Nam & aqua, quae pisces mortalibus suppeditant, terram reddunt irrigatione fecundam: & diuitias, ornatumque maximum largiuntur. Vnde etiam lapidum gemmarumque fulgor, & inter rapidorum cursum torrentium aurum arenas interfluens, nisi ex aquis? ut, in Tago, Pactolo, Hermo, hodieque Indiae nouae fluentis, atque ora Pisca-
ria, reperire est. Ibi etiam conchae, quae margaritas pariunt, & purpuram fundunt: ibi vniones & lapilli totis censibus & patrimonijs aestimati. Nec ibi tantum opes, sed in ipsis terrae visceribus, intra asperas rupes & saxa, ferrum, aes, argentum, aurum, & omnis generis metalla, mineraliaque gignuntur. Vnde merito ille ait: *Habet argentum venarum suarum principia: & auro locus est, in quo conflatur. Ferrum de terra tollitur: & lapis solutus calore in aes versitur.* In siluis quoque non auium duntaxat concentus, dissonus aures mulcet, sed lepusculorum, ceruorum, aprorum, aliorumque animalium incredibilis varietas iuxta, & copia hominibus alendis & oblectandis est à Deo collocata. Atque ut nomine ab vno terra omnis discatur, apponam, quae Xenophon de terra Attica pronunciauit, cuius regionis scribit, talem esse naturam, qua maximam prouentuum vim suppeditare possit. *Anni tempora, ait, hic admodum esse mitia; fructus ipsi, qui proueniunt, restantur, Etenim qua alibi ne pullulare quidem possent, hic fructus suos proferunt. Atque ut solum ipsum, ita etiam mare, quod regionem ambit, omnium rerum feracissimum est. Quia etiam, quaecunque bona diu, singulis anni temporibus suppeditant, ea bona hic & tempestiue admodum incipiunt, & tardissime deficiunt. Neque tantum potior est his, quae in annos singulos & florent, & senescunt: sed habet & hac regio perpetua quadam bona. Nam saxi nativi perennis est, in ea copia, de quo sana pulcherrima, pulcherrima ara. signa decorum maxime decora fiunt: quod quidem saxum complures & Graci, & Barbari desiderant. Praeterea solum quoddam est, quod aratum non ferret fructum: at si fodiatur, multo plures alit, quam si frumenti ferax esset. Etenim diuino quodam munere haud dubie, sub eo est argentum.**

lib. 28. j.

Xenophon.
lib. de ratio-
nibus reditu.

XIII.

Atticam atque Athenas suas ita laudauit Xenophon. Nihil contracta laus est, quae in vnum mundi angulum compingitur.

tur: in uniuersa terra, admirabile est nomen Domini. Et si enim non omnis fert omnia tellus, & partim ob varietatem, partim ob humanam inducendam, ex mercium permutatione, societatem, alia alibi nascuntur; tamen vbique aliquid crescit, quod proficit, immo & quod pulchrum sit. Hinc iure, vt litteratus ille Iudæus scripsit, Mater terra esse videtur. Quapropter & priscis illis placuit, vt vocaretur *μητέρα*, composito è matre & terra nomine. Non enim terra mulierem (vt dixit Plato) sed mulier terram imitatur: quam vere Poëtica gens omnipotentem, frugiferam, Pandoraque nominare saluta est: quippe causam generationis & perpetuitatis tam stirpium, quam animalium. Merito igitur terra quoque antiquissima matrum, & fecundissima natura, tanquam mammam dedit amnium fluentia fontiumque, vt stirpes rigentur, & omnia animalia potum copiosum habeant. Itaque aqua pro lacte est, & plantas educat terræ permista. Quæ tamen ipsa etiam è terris reducta locum plantis dedit, cum mundus crearetur. Quàm primùm enim, ad Dei mandatum, aqua recessit, terramque retexit, illico omnis generis plantæ emerferunt; non quidem vi naturali seminis, in ea, sati, neque per incrementa eas ad perfectionem ducens, vt nunc fit; sed tanta erat virtus diuini verbi, vt exemplo, omnia herbarum arboremque genera, perfectissimo statu enitentia apparerent. Vnum momentum erat, quo frondes, fructus, semina, & quidquid plantarum indoles exigit, omnia maturuerunt. Quod illa sacri textus verba indicant. *Et protulit terra herbam virentem, & facientem semen iuxta genus suum, lignumque faciens fructum; & habens vnumquodque sementem, secundum speciem suam.* Tunc enim de nunc, quæ vtunque viuunt, perfecta esse censentur, teste Philosopho, quando sibi simile possunt generare. Qui modus idcirco necessarius fuit, vt illico hominibus, ceterisque animalibus mox creandis esca posset suppeditari. Vtrum autem eadem, in omni loco, terræ fuerit facies, alia, quæstio est. Potuit enim alibi, pro alia anni constitutione, vel vernare, vel hyemare solum; potuerunt arbores sine folijs, floribus, fructibusue produci; potuerunt plantæ non actu, sed potentia atque in suis duntaxat causis procreari, vt postea, congruis temporibus, crescerent, & ad perfectionem suam, vi naturali, peruenerent. Haud enim affirmat scriptura, omnes, vbique terrarum

Pfal. 8. 2.

Phil. in Col. mopoeiz.

Gen. 1. 11.

Arist. lib. 4. Meteor.

rarum plantas, vno atque eodem tempore, adultas esse iussas; sed utique in locis, ad quæque gignenda idoneis. Discrimina porro & varietates plantarum, quæ penè sunt innumerabiles, virisque ita sunt multæ, vt numerum, & peritissimos etiam ac istarum rerum curiosissimos fugiant. Axioma est Cabalisticum: *Non est herba inferiùs, quæ non habeat stellam suã superiùs, quæ dicat ei, CRESCERE.* Nimirum adeò inscrutabilis est Dei Creatoris, in vnoquoque rerum genere virtus, potentia, sapientia, & humani ingenij infirmitas, vt principes Philosophorum ignorantiam suam fateri coacti dixerint: *Maximam partem eorum, quæ scimus, minimam esse eorum, quæ ignoramus.* Hæc Sancti considerantes, in illas laudes effusi sunt: *Visitasti terram, & inebriasti eam. Terra dedit fructum suum. Omnis terra adoret te, Deus,* sed præcipuè præcipua, hoc est, Paradisus, prima hominis sedes; cuius præstantia non est hic à nobis prætereunda; vt agnoscamus, in quàm præclara parentes nostros, eorùmque, si in innocentia perstitissent, successores voluerit DEVS habitare terra.

Pf. 64. 10.
Pf. 66. 7.
Psal. 65. 4.

C A P V T XII.

Paradisi terrestris præstantia & voluptas.

I.
Olaus Magn.
lib. 11.

Refert Olaus Magnus, apud Austrogothos, non longe à lacu Veneris, montem esse eminentissimum, vulgari gentis sermone *Kindaculle* dictum, tantæ altitudinis, vt à nauigantibus, vltra XL. milliaria Italica, in eodem lacu, quasi atra nubes, inter cæli hiatus, appareat. Ideoque multi tempestatibus, vique ventorum agitati, summis viribus conantur eius pedem attingere, vbi tranquillissimum portum esse meminerunt. In illius montis summitate, mira amœnitas frondium, varietas herbarum, suauitas fructuum, copia diuersarum arborum, sua sponte nascentium, non varietate magis, quàm dulcedine, velut satarum, reperitur. Accedit auium concentus, quæ mellitissimos eantus fundunt, & totum montem exhilarant. Tota cæteroqui regio vndique aspera, hanc habet arcem amœnissimæ iucunditatis. Quantum hic mons, & Tempe illius eminent, apud Austrogothos; tantum eminet, supra omnes alias mundi terras, Paradisus voluptatis, hortus deliciarum, cum quo nulli Hesperidum,

aut